

BEVEZETŐ

A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei című, 2005. április 21–22-én Szegeden tartott negyedik konferencia anyagából állítottuk össze jelen kötetünket. Ez alkalommal – a korábbi gyakorlattól eltérően – nem adtunk külön témát a konferenciának. Így a kötetbe került írások a nyelvtörténet szinte minden ágával foglalkoznak: az alak-tani, mondattani, jelentéstani tárgyú tanulmányok mellett módszertani témák is megtalálhatók közöttük.

Bakró-Nagy Marianne az obi-ugor *lk > ʎ* hangátvetés jellemzőit, történelmi előzményeit és létrejöttének fonetikai magyarázatát mutatja be. Két tanulmány történeti alaktannal foglalkozik. Borbás Gabriella Dóra a legkorábbi magyar szövegmélekek képzőit vizsgálja. Számba veszi a teljes képzőállományt, és a szövegmélekekben található képzőket összeveti az ősmagyar és a korai ómagyar kori képzőállománnyal. Horváth László a felszólító módú igealakok kettősségének történetét vizsgálja a XX. század első évtizedeiből származó drámák alapján. Arra keresi a választ, mikor kezdett dominánssá válni az ikes igék körében a rövid alak.

Dömötör Adrienne dolgozata a középmagyar kori áljelzői mellékmondatokat mutatja be. Gazdag példaanyaggal tárgyalja e mondattípus szerkezeti és jelentésbeli jellemzőit, és kitér az írásbeli jelölés problematikájára is. Pólya Katalin a *vajon* középmagyar kori használatát tárgyalja, bőven idézve korabeli szövegekből.

A készülő akadémiai nagyszótár anyagára több tanulmány támaszkodik. G. Orosz Renáta az *a* betűs címszavai alapján latin jövevényszavak jelentésváltozásait elemzi, többek között olyan szavakat, mint az *amfora*, *ampulla*, *angyal*, *akadémia*. Szirmai Diána az *agy* metaforikus jelentéseit mutatja be az 1772-től napjainkig tartó időszakban a nagyszótári anyagra támaszkodva. Varga Éva Katalin az *alak* jelentésváltozatait tárgyalva rámutat arra, milyen gazdag jelentésű szóról is van szó. A jelentésváltozásokat néprajzi adatokkal egészíti ki, és így értelmezi azokat.

Több írás foglalkozik az írott és beszélt nyelv egymásra hatásával. Haader Lea az új magyar nyelvemlék, a Müncheni emlék elemzésével az írott és a beszélt nyelv viszonyát elemzi. A nyelvemlék két Miatyánkot és két Üdvözlégyet tartalmaz párban; az első imapár a beszélt nyelvben létező, a második az írásbeli változatot tükrözi. Rávilágít arra, hogy még az ilyen erősen kötött, szakrális szövegeknek is volt az írottól eltérő beszélt nyelvi változata. Németh Miklós a *-ban/-ben* rag *n*-jének megőrződése kapcsán a régi nyelvtanok, illetőleg az írott nyelv szerepét emeli ki. Sinkovics Balázs és Zsigri Gyula közösen írt munkájukban a szóvégi *h* ejtésének történetét vizsgálva arra a következtetésre jutnak, hogy a *h*-s ejtés megjelenése nem esetleges, valamint hogy a fonotaktika mellett az írott nyelv is nagy hatással van a *h* ejtésének megjelenésében.

Néhány tanulmány a nyelvtörténeti módszertanhoz szolgál újabb eredményekkel. Hegedűs Attila az ómagyar hangváltozásokról értekezik. Kenesei Istvánnak az ómagyar magánhangzók változását tololáncként bemutató, illetőleg E. Abaffy Erzsébetnek az ősmagyar kori zárhangok változását húzóláncként értelmező írásaira reflektálva azt taglalja, hogy egyes esetekben ugyan mindkettő magyarázó elv lehet, a hangváltozásokban a tololánc mégis jobb magyarázó elvnek tűnik, mint a húzóláncként. Juhász Dezső tanulmányában a történeti nyelvföldrajz fogalmi, terminológiai és kartográfiai eszköztárát mutatja be, azzal a céllal, hogy a vizsgálatokhoz közös fogalmi alapokat

teremtsen. Szeverényi Sándor a dimenzionális melléknevek rekonstruálhatóságáról értekezik, arról, hogy mi lehet az oka, hogy az uráli alapnyelvben az antonim melléknévpárok aránytalan módon vannak képviselve, és mit lehet ez ellen tenni. Terbe Erika arra mutat rá, milyen tanulságokkal szolgálhat 16. századi missilisek kutatása a történeti szociolingvisztika számára.

Horváth Katalin a szóösszetételek kialakulásáról ír. Arra keresi a választ, hogy a lexikalizáció és a grammatikalizáció hogyan viszonyul egymáshoz. Mellérendelő és alárendelő szóösszetételek ki- és átalakulását bemutatva arra a következtetésre jut, hogy a grammatikalizáció két altípusa a szintagmatizáció és a lexikalizáció. Emellett a szószerkezetek és az állandósult szószerkezetek közötti különbséget is megfogalmazza.

Németh Renáta a *tol* ige terebélyes szócsaládjának etimológiai összefüggéseit mutatja be dolgozatában. T. Szabó Csilla az Erdélyi magyar szótörténeti tár alapján az erdélyi jogi nyelv szakszóhasználatának jellemzőiről értekezik.

Köszönetet mondunk lektorainknak, akik segítségünkre voltak a megjelenésre kerülő konferencia-előadások kiválasztásában és szakmai ellenőrzésében. Ugyancsak köszönjük a Szegedért Alapítványnak a kötet megjelenéséhez nyújtott anyagi támogatását.

Szeged, 2006 novemberében

Büky László – Forgács Tamás – Sinkovics Balázs